

Kevin Lynch:

IMAZHI I QYTETIT

IMAZHI I QYTETIT

Kevin Lynch

Çfarë do të thotë, në të vërtetë, forma e qytetit, për njerëzit që jetojnë aty? Çfarë mund të bëjë planifikuesi urban për ta gjallëruar imazhin e qytetit dhe për ta bërë atë të paharrueshëm për banorët? Për t'iu përgjigjur këtyre pyetjeve, Z. Lynch, mbështetur në studimin e Los Angeles-it, Boston-it dhe Jersey City-it, formulon një kriter i ri – aftësinë figurative (imageability) - dhe tregon vlerën e saj potenciale si një udhëzues për ndërtimin dhe rindërtimin e qyteteve. Qëllimi i gjerë e këtij studimi çon në përdorimin e një metode origjinale dhe jetike për vlerësimin e formës së qytetit. Arkitektët, planifikuesit dhe sigurisht banorët e qytetit, të gjithë do të duan ta lexojnë këtë libër.

Çfarë kanë thënë recensionistët e librit:

“... Kevin Lynch ka dalë me një vëllim të rrjedhshëm, të organizuar me kujdes, dhe që ka të njëjtën forcë dhe rëndësi për ndërtimin e qytetit sa edhe “The Art of Building Cities” i Camillo Sitte-së - Architectural Forum

“Planifikuesit dhe projektuesit e qytetit, në të gjithë botën, do t’i referohen punës së tij në vitet në vazhdim. . . Rëndësia e këtij libri në literaturën e urbanistikës është e qartë. . . ka munguar një teori e perceptimi vizual të qytetit bazuar në kritere objektive. Për disa arsye të çuditshme, në periudhën që daton nga fundi i shekullit të XIX në Gjermani dhe që zgjat deri në përpjekjet e Lynch. . . nuk kishte asnjë eksperimentim lidhur me mënyrën sesi perceptohen qytetet. Të gjithë ne duhet t’i jemi mirënjohës Lynch-it për rimarrjen e kësaj linje mendimi. Ndikimi i këtij vëllimi do të jetë i jashtëzakonshëm. “ - Leonard K. Eaton, Progressive Architecture

“Ky libër i vogël dhe lehtësisht i lexueshëm përbën një nga kontributet moderne më të rëndësishëm në teorinë e dizajnit në shkallë të madhe. . . Për të kuptuar guximin e Lynch-it, duhet të kthehemi në vitin 1953, vitë, kur ai nisi studimet e tij mbi perceptim dhe kur ndërmori edhe një periudhë udhëtimi në Itali. Kjo ndodhi disa vjet para të gjitha konferencave mbi ‘dizajnin urban’, përpara se të krijoheshin vetë termi, dhe në një kohë kur planifikuesit e respektuar ishin të shqetësuar për gjithçka veçse për eksplorimin e formës urbane. U desh një mësues i ri rebel. . . i frymëzuar nga F. L. Wright (mentori i tij i dikurshëm), që situata të ndryshonte kryekëput, duke i kapëcyer këto vite mospërfillje”- David A. Crane, Journal of the American Institute of Planners

SERIA E PUBLIKIMEVE SHKENCORE TË UNIVERSITETIT POLIS
POLIS_PRESS

IMAZHI I QYTETIT

Titulli original: The Image of the city

Autor: Kevin Lynch

Publikimi i parë nga M.I.T. Press, Massachusetts Institute of Technology
Cambridge, Massachusetts, and London, England, 1960

Original ISBN: 0 262 12004 6 (hardcover); 0 262 62001 4 (paperback)

Drejtuës i përkthimit dhe redaktimit shkencor: PhD. Dorina Papa

Redaktor Letrar: Arlon Liko

Përgatitën për botim dhe dizajn: Steisi Vogli, Kristiana Meço

Kopertina: marrë nga origjinali

Shtypur nga shtypshkronja: PEGI

Grupi i përkthimit:

Dorina Papa (Parathënie, Kapitulli 2, Kapitulli 3, Kapitulli 5, Shtojca A)

Saimir Kristo (Shtojca B, C)

Artan Kacani (Kapitulli 4)

Sonia Jojic (Kapitulli 1)

Këshillimi shkencor: Daniela Kavaja, Etleva Dobjani

Botues: Besnik Aliaj, Sotir Dhamo, Dritan Shutina

U_POLIS / POLIS_PRESS

Tiranë, Shkurt 2020

© Copyright për botimin në shqip Universiteti POLIS

ISBN: 978-9928-4563-3-5

Imazhi i Qytetit

Kevin Lynch

Grupi i përkthimit:

Dorina Papa
Saimir Kristo
Artan Kacani
Sonia Jojic

Drejtues i përkthimit dhe redaktimit shkencor
PhD. Dorina Papa

Kevin Lynch

Imazhi i Qytetit

PARATHËNIE

Ky libër trajton imazhin e qytetit, rëndësinë e tij dhe nëse ky imazh mund të ndryshohet. Peizazhi urban është mbi të gjitha diçka për t’u parë, për t’u mbajtur mend dhe për t’u shijuar. Krijimi i formës së qytetit është një problem figurativ projektimi, madje një problem mjaft i ri.

Për të trajtuar këtë problem të ri, libri merr në shqyrtim tri qytete amerikane: Boston, Jersey City dhe Los Anxhelos. Ai propozon një metodë, përmes së cilës mund të analizohet forma vizuale në shkallë urbane dhe ofron disa parime fillestare për dizajnin e qytetit.

Puna e kryer për këtë studim është bërë nën drejtimin tim dhe të profesor Gyorgy Kepes, në Qendrën për Studime Urbane dhe Rajonale të Institutit të Teknologjisë në Masaçusets. Për shumë vite, kjo punë u mbështet me bujari nga fondet e fondacionit “Rockefeller”. Ky libër, gjithashtu, u botua si pjesë e një serie vëllimesh në Qendrën e Përbashkët për Studime Urbane të Institutit të Teknologjisë në Masaçusets dhe Universitetit të “Harvardit”, një agjenci e cila është rritur përmes këtij programi me veprimtaritë kërkimore urbane të këtyre dy institucioneve.

Si në çdo punë intelektuale, përmbajtja e librit vjen si rezultat i shumë kontributeve, që vështirë të ndahen. Një grup kërkimor

bashkëpunëtorësh kanë kontribuar drejtpërdrejt në zhvillimin e këtij studimi: David Crane, Bernard Frieden, William Alonso, Frank Hotchkiss, Richard Dober, Mary Ellen Peters (tani zonja Alonso). Personalisht, i jam shumë mirënjohës atyre. Një tjetër emër duhet të jetë në faqen e parë të librit bashkë me emrin tim, po të mos duhej që të bëhej “bashkëfajtor” për mangësitë e këtij libri. Ai është Gyorgy Kepes-i. Zhvillimi i detajuar dhe studimet konkrete janë të miat, por bazat e librit u përgatitën si pasojë e shumë shkëmbimeve me profesor Kepes-in. Po të veçoja idetë e mia nga të tija, nuk do të dija si të veproja. Për mua, këto kanë qenë vite shumë frytdhënëse bashkëpunimi.

KEVIN LYNCH

M.I.T
December, 1959

PËRMBAJTJE

I.	Imazhi i Mjedisit Urban	1
	Lexueshmëria, 3; Formimi i imazhit, 8; Struktura dhe Identiteti,9; Aftësia figurative 12;	
II.	Tre Qytete	18
	Bostoni, 21; Jersey City, 31; Los Angeles, 40; Tema të përbashkëta 53;	
III.	Imazhi i Qytetit dhe Elementët e tij	58
	Itinerarët, 62;Skajet, 79;Lagjet, 85;Nyjet, 92;Pikat e referimit, 99; Ndërlidhjet e elementëve, 106;Cilësia e imazhit, 111;	
IV.	Forma e Qytetit	117
	Vizatimi i itinerarëve, 123; Vizatimi i elementëve të tjerë, 129; Cilësitë e formës, 136; Kuptimi i së tërës, 141; Forma e metropolit, 146; Procesi i vizatimit, 150;	
V.	Një Shkallë e Re	154
SHTOJCAT		
A.	Disa Referenca Orientuese	159
	Tipet e sistemeve të referimit, 167; Formimi i imazhit, 172; Roli i formës, 175; Disavantazhet e një mjedisi figurativ, 183;	
B.	Përdorimi i metodës	186
C.	Dy shembuj analizash	214
BIBLIOGRAFIA		242

I.

IMAZHI I MJEDISIT URBAN

Vështrimi i qytetit mund të përcjellë një kënaqësi të veçantë, sado që kjo ndjesi mund të duket e zakonshme. Ashtu si një vepër arkitektonike, qyteti është një ndërtim në hapësirë, në një shkallë të madhe, dhe që perceptohet vetëm në një hark të gjatë kohor. Për këtë arsye, dizajni urban është një art i përkohshëm, i cili mund të përdorë ndonjëherë edhe sekuencat e kontrolluara dhe të kufizuara të arteve të tjera të përkohshme, si muzika. Në raste të ndryshme, dhe për njerëz të ndryshëm, këto sekuenca mund të këmbehen, të ndërpriten, të braktisen ose të shkurtohen. Ato shihen në rrethana dhe kushte atmosferike të ndryshme.

Çdo moment ofron më tepër nga çfarë syri mund të shohë, më shumë nga sa veshi mund të dëgjojë, ofron një mjedis apo një pamje në pritje të eksplorohej. Asgjë nuk përjetohet e ndarë, por

gjithmonë e lidhur me mjedisin përreth, rendin e ngjarjeve të cilat përçojnë kujtime të përvojave të kaluara. Rruga “Uashington”, ngritur në fushën e një bujku, mund të duket si një rrugë tregtare në qendër të Bostonit, e megjithatë do të ngjante krejt ndryshe. Çdo qytetar ka pasur kujtime të hershme në disa pjesë të qytetit të tij dhe imazhi i tij i qytetit ka plot kujtime të tilla, nga ka marrë edhe kuptim.

Elementet lëvizëse, në veçanti njerëzit dhe aktivitetet e tyre, janë po aq të rëndësishme në qytet, sa edhe pjesët e palëvizshme fizike. Ne nuk jemi thjesht vëzhgues të kësaj shfaqjeje, por jemi vetë pjesë e saj, në skenë, me pjesëmarrësit e tjerë. Në shumicën e rasteve, perceptimi ynë i qytetit nuk është i vazhduar, por përkundrazi, i pjesshëm, fragmentar, i përzier me ndjesi të tjera. Pothuajse çdo shqisë është aktive dhe imazhi i qytetit është rezultat i të gjitha shqisave bashkë.

Qyteti nuk është vetëm një objekt që perceptohet (dhe ndoshta shijohet) nga miliona njerëz të shtresave dhe karaktereve të ndryshme, por është produkt i shumë duarve, të cilat vazhdimisht ia modifikojnë strukturën për arsyet e tyre. Ndërsa mund të duket i pandryshueshëm në vija të përgjithshme për njëfarë kohe, në fakt ai ndryshon pa pushim. Rritja dhe forma e tij mund të kontrollohet vetëm pjesërisht. Nuk ekziston një rezultat përfundimtar, vetëm një seri e vazhdueshme fazash. Prandaj, nuk është çudi që arti i formimit të qyteteve për kënaqësinë e shqisave, të jetë një akt i ndarë nga arkitektura, muzika apo letërsia. Ky art mund të përvetësojë shumë nga artet e tjera, por nuk mund t'i imitojë ato.

Një mjedis urban i bukur dhe i këndshëm tingëllon çuditshëm, madje mund të thonë se është i pamundur. Asnjë qytet amerikan

më i madh se një fshat nuk ka një cilësi të tillë, edhe pse disa qytete kanë disa pjesë të këndshme. Prandaj, nuk është për t'u habitur që pothuajse shumica e amerikanëve se dinë se çfarë do të thotë të jetosh në një mjedis të tillë. Ata janë mjaft të qartë në lidhje me shëmtinë e botës ku jetojnë dhe për më tepër janë mjaft të vetëdijshëm për papastërtitë, smogun, të nxehtit, bllokimet, kaosin dhe monotoninë e saj. Por, vështirë se ata janë të vetëdijshëm për vlerën e harmonisë së mjedisit përreth, një botë të cilën mund ta kenë vështruar shkarazi vetëm si turistë apo si pushues. Ata duhet të kenë shumë pak ndjeshmëri të kufizuar për të kuptuar se çfarë kënaqësie të përditshme mund të ofrojë një mjedis, si një shpresë e vazhdueshme për jetën ose si një plotësim i kuptimit dhe pasurisë së botës.

Lexueshmëria

Ky libër do të trajtojë karakterin vizual të qyteteve amerikane përmes studimit të imazhit mendor të qytetit, që krijohet te qytetarët e tij. Ai do të përqendrohet kryesisht në një cilësi të veçantë pamore: qartësinë e dukshme dhe “lexueshmërinë” e peizazhit të qytetit. Me këtë, kuptojmë lehtësinë me të cilën pjesët e tij mund të dallohen dhe të organizohen në një model më koherent. Njësoj si kjo faqe e printuar, e cila nëse është e kuptueshme, mund të rrokot vizualisht si një sistem simbolesh të njohura, pra të lexohet, duhet të jetë edhe qyteti, i tillë që lagjet e tij, pikat e referimit apo rrugët të jenë lehtësisht të identifikueshme dhe lehtësisht të grupueshme në një model të vetëm.

Ky libër do të mbrojë tezën se “lexueshmëria” është thelbësore në formën e qytetit, do ta analizojë atë me hollësi dhe do të përpiqet të tregojë se si mund të përdoret ky koncept në ditët e

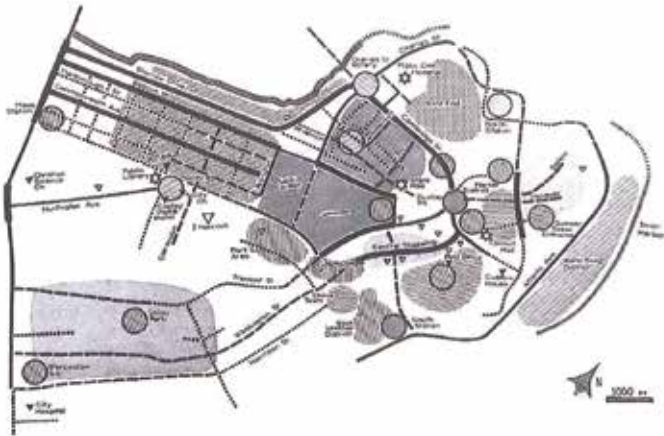
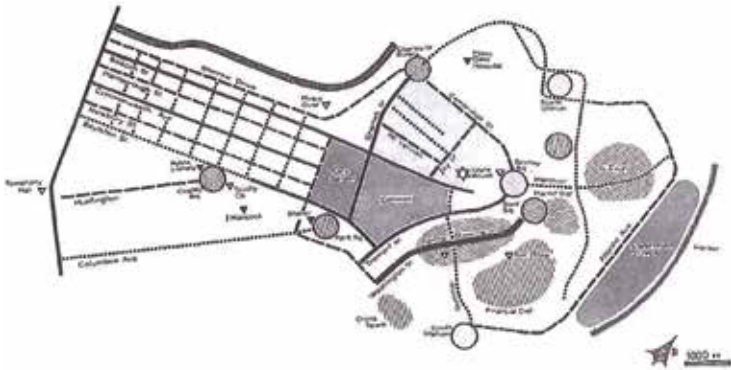

FIG. 35. Imazhi i pjesës së poshtme e përftuar nga intervistat me gojë

FIG. 36. Imazhet e Bostonit nga hartat e skicuara

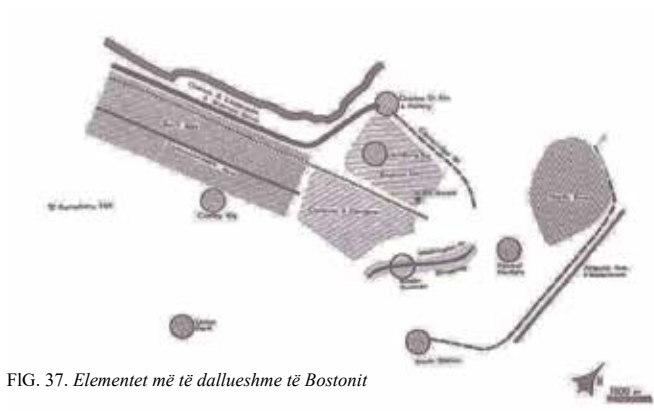
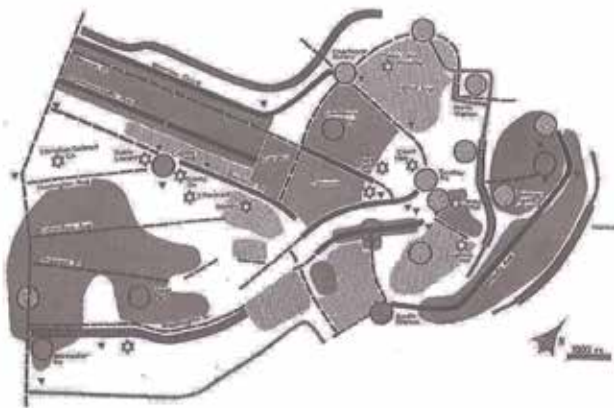

FIG. 37. Elementet më të dallueshme të Bostonit

FIG. 38. Forma vizuale e Bostonit, siç shihet në terren

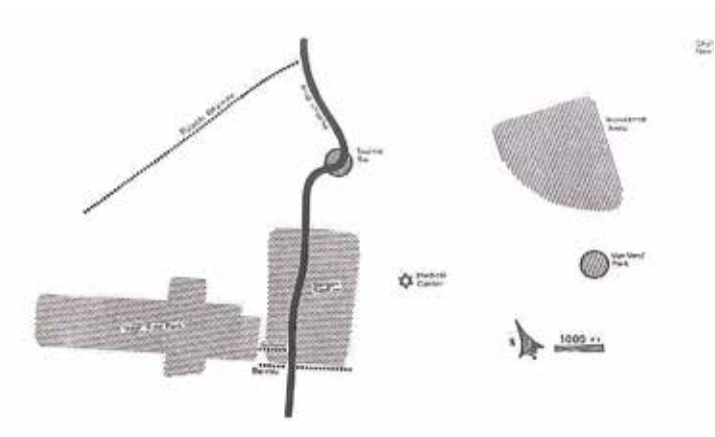
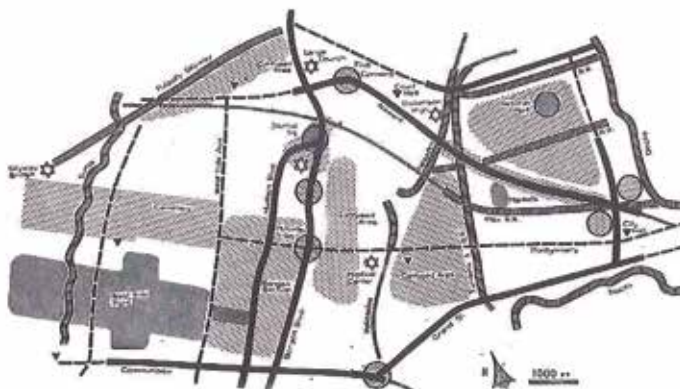

FIG. 41. Elementet më të dallueshme të Jersey City-it

FIG. 42. Forma vizuale e Jersey City-it e parë në terren

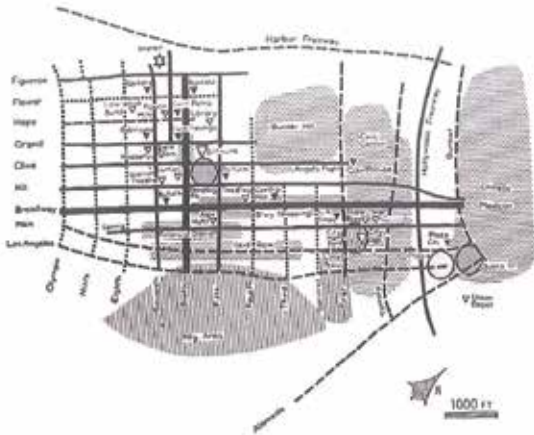
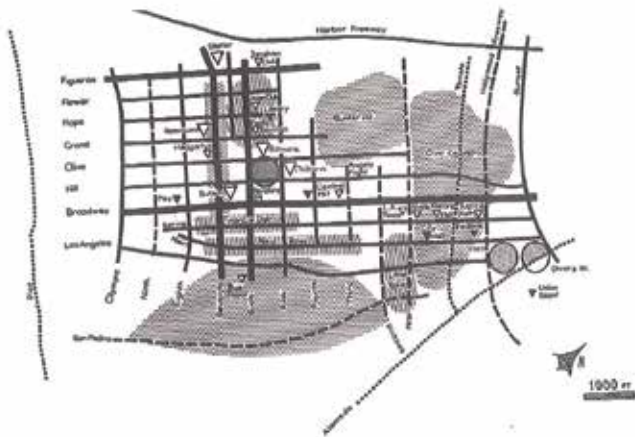

FIG. 43. Imazhi i Los Anxhelosit e përfuar nga intervistat me gojë

FIG. 44. Imazhi i Los Anxhelosit, nga hartat e skicuara

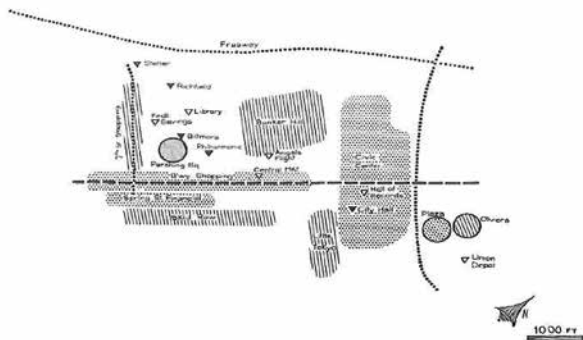
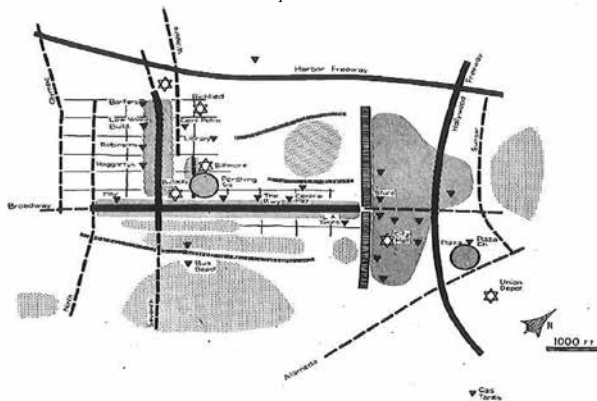

FIG. 45. Elementet më të dallueshme të Los Anxhelosit

FIG. 46. Forma vizuale e Los Anxhelosit e parë në terren

BIBLIOGRAFIA

1. Angyal, A., "*Über die Raumlage vorgestellter Orter*", Archiv für die Gesamte Psychologie, Bd. 78, 1930, S.47-94
2. Automotive Safety Foundation, *Driver Needs in Freeway Signing*, Washington, Dez. 1958
3. Bell, Sir Charles, *The People of Tibet*, Oxford, Clarendon Press, 1928
4. Best, Elsdon, *The Maori*, Wellington, H. H. Tombs, 1924
5. Binet, M. A., "*Reverse Illusions of Orientation*", Psychological Review, Bd. I, Nr.4, Jull 18g4, S.337-350
6. Bogoraz-Tan, Vladimir Germanovich, "*The Chukchee*", *Memoirs of the American Museum of Natural History*, Bd. XI, Leiden, E. J. Brill; und New York, G. E. Stechert, 1904, 1907, 1909
7. Boulding, Kenneth E., *The Image*, Ann Arbor, University of Michigan Press, 1956
8. Brown, Warner, "*Spatial Integrations in a Human Maze*", University of California Publications in Psychology, Bd. V, Nr-5, 1932, S. 123-134
9. Carpenter, Edmund, "*Space Concepts of the Aivilik Eskimos*", Explorations, Bd. V, S. 134
10. Casamajor, Jean, "*Le Mystérieux Sens de l'Espace*", Revue Scientifique, Bd.65, Nr.18, 1927, S.554-565
11. Casamorata, Cesare, "*I Canti di Firenze*", L'Universo, Marzo-Aprile, 1944, Jg. XXV, Nr. 3
12. Claparede, Edouard, "*L'Orientation Lointaine*", Nouveau Traite de Psychologie, Tome VIII, Fasc. 3, Paris, Presses Universitaires de France, 1943
13. Cometz, V., "*Le Cas Elementaire du Sens de la Direction chez*

- l'Homme*", Bulletin de la Societe de Geographie d'Alger, 18. Jahr, 1913, S.742
14. Cometz, V., "*Observation sur le Sens de la Direction chez l'Homme*", Revue des Idees, 15. Juli, 1909
 15. Colucci, Cesare, "*Sui disturbi dell'orientamento topografico*", Annali di Nevrologia, Bd. XX, Jg.1902, s, 555-596
 16. Donaldson, Bess Allen, *The Wild Rue: A Study of Muhammadan Magic and Folklore in Iran*, London, Lirzac, 1938
 17. Elliott, Henry Wood, *Our Arctic Province*, New York, Scribners, 1886.
 18. Finsch, Otto, "*Ethnologische Erfahrungen und Belegstiickc aus der Siidsee*", Wien, Naturhistorisches Hofmuseum, Annalen. Bd.3, 1888, S. 83-160, 293-364. Bd.6, 1891, S.13 bis 36, 37-130. Ed. 8, 1893, S. 1-106, 119-275, 295-437
 19. Firth, R., We, *the Tikopia*, London, Allen & Unwin Ltd., 1936
 20. Fischer, M. H., "*Die Orientlerung im Raume bei Wirbeltieren und beim Menschen*", in Handbuch der Normalen und Pathologisden Physiologie, Berlin, J. Springer, 1931, S'909-1022
 21. Flanagan, Thomas, "*Amid the Wild Lights and Shadows*", Columbia University Forum, Winter 1957
 22. Forster, E. M., *A Passage to India*, New York, Harcourt, 1949
 23. Gatty, H., *Nature Is Your Guide*, New York, E. P. Dutton, 1958
 24. Gautier, Emile Felix, *Missions au Sahara*, Paris, Librairie A. Colin, 1908
 25. Gay, John, Trivia, or, *The Art of Walking the Street of London*, Introd. and notes by W. H. Williams, London, D. O'Connor, 1922
 26. Geoghegan, Richard Henry, *The Aleut Language*, Washington, U. S. Department of Interior, 1944
 27. Gemelli, Agostino, Tessier, G., und Galli, A., "*La Percezione della Posizione del nostro corpo e dei e dei suoi spostamenti*", Archivio Italiano di Psicologia, I, 1920, pp.104-182
 28. Gemelli, Agostino, "*L'Orientazione Lontana nel Volo in Aeroplano*", Rivista di Psicologia, Jg. , Nr.4, Okt. -Dez. 1933, S.297
 29. Gennep, A. Van, "*Du Sens d'Oriention chez l'Homme*", Religions, Moeurs et Legendes, 3e Series, Paris, 1911, S.47
 30. Granpre-Moliere, M. J., "*Landscape of the N. E. Polder*", translated from Forum, Bd. 10, 1-2, 1955

31. Griffin, Donald R., "*Sensory Physiology and the Orientation of Animals*", *American Scientist*, April 1953, S.209-244
32. de Groot, J. J. M., *Religion in China*, New York, G. P. Putnam's, 1912
33. Gill, Eric, *Autobiography*, New York City, Devin-Adair, 1941
34. Halbwachs, Maurice, *La Memoire Collective*, Paris, Presses Universitaires de France, 1950
35. Homo, Leon, *Rome Imperiale et l'Urbanisme dans l'Antiquite*, Paris, Michel, 1951
36. Jaccard, Pierre, "*Une Enquete sur la Desorientation en Montagne*", *Bulletin de la Societe Vaudoise des Science Naturelles*, Bd.56, Nr. 217, August 1926, S. 151-159
37. Jaccard, Pierre, *Le Sens de La Direction et L'Orienteation Lointaine chez l'Homme*, Paris, Payot, 1932
38. Jackson, J. B., "*Other-Directed Houses*", *Landscape*, Winter, 1956-57, Bd.6, Nr.2
39. Kawaguchi, Ekai, *Three Years in Tibet*, Adyar, Madras, The Theosophist Office, 1909
40. Kepes, G., *The New Landscape*, Chicago, P. Theobald, 1956
41. Kilpatrick, Franklin P., "*Recent Experiments in Perception*", *New York Academy of Sciences, Transactions*, Nr.8, Bd.16, Juni 1954, S.420-425
42. Langer, Suzanne, *Feeling and Form: A Theory of Art*, New York, Scribner, 1953
43. Lewis, C. S., "*The Shoddy Lands*", in *The Best from Fantasy and Science Fiction*, New York, Doubleday, 1957
44. Lyons, Henry, "*The Sailing Charts of the Marshall Islanders*", *Geographical Journal*, Bd. LXXII, Nr.4, Oktober 1928, S.3 25-328
45. Maegraith, Brian G., "*The Astronomy of the Aranda and Luritja Tribes*", *Adelaide University Field Anthropology*, Central Australia Nr. 10, aus *Transaction of the Royal Society of South Australia*, Bd. LVI, 1932
46. Malinowski, Bronislaw, *Argonauts of the Western Pacific*, London, Routledge, 1922
47. Marie, P., und Behague, P., "*Syndrome de Desorientation dans l'Espace*", *Revue Neurologique*, Bd.26, Nr. 1, 1919, S. 1-14
48. Morris, Charles W., *Foundations of the Theory of Signs*, Chicago, University of Chicago Press, 1938

49. New York Times, 30.4.1957, Artikel tiber den »Directomat«
50. Nice, M., "Territory in Bird Life", American Midland Naturalist, Bd.26, S.441-487
51. Paterson, Andrew, und Zangwill, O. L., "A Case of Topographic Disorientation", Brain, Bd. LXVIII, Teil 3, September 1945, S. 188-212
52. Peterson, Joseph, "Illusions of Direction Orientation", Journal of Philosophy, Psychology and Scientific Methods, Bd. XIII, Nr.9, April 27, 1916, S. 225-236
53. Pink, Olive M., "The Landowners in the Northern Division of the Aranda Tribe", Central Australia, Oceania, Bd. VI, Nr.3, Miirz 1936, S. 275-305
54. Pink, Olive M., "Spirit Ancestors in a Northern Aranda Horde Country", Oceania, Bd. IV, Nr. 2, Dezember 1933, S.17 6 - 186
55. Porteus, S. D., *The Psychology of a Primitive People*, New York City, Longmans, Green, 1931
56. Pratolini, Vasco, *Il Quartiere*, Firenze, Valleschi, 1947
57. Proust, Marcel, *Du Cote de chez Swann*, Paris, Gallimard, 1954
58. Proust, Marcel, *Albertine Disparue*, Paris, Nouvelle Revue Fran~aise, 1925
59. Rabaud, Etienne, *L'Orientation Lointaine et la Reconnaissance des Lieux*, Paris, Alcan, 1927
60. Rasmussen, Knud Johan Victor, *The Netsilik Eskimos* (Bericht der 5. Thule Expedition, 1921-24, Bd. 8, Nr. 1-2) Copenhagen, Gyldendal, 1931
61. Rattray, R. S., *Religion and Art in Ashanti*, Oxford, Clarendon Press, 1927
62. Reichard, Gladys Amanda, *Navaho Religion, a Study of Symbolism*, New York, Pantheon, 1950
63. Ryan, T. A. and M. S., "Geographical Orientation", American Journal of Psychology, Bd.53, 1940, S. 204-215
64. Sachs, Curt, *Rhythm and Tempo*, New York, Norton, 1953
65. Sandstrom, Carl Ivan, *Orientation in the Present Space*, Stockholm, Almqvist and Wiksell, 1951
66. Sapir, Edward, "Language and Environment", American Anthropologist, Bd. 14, 1912
67. Sauer, Martin, *An Account of a Geographical and Astronomical Expedition to the Northern Parts of Russia*, London, T. Cadell, 1802

68. Shen, Tsung-lien und Liu-Shen-chi, *Tibet and the Tibetans*, Stanford, Stanford University Press, 1955
69. Shephard, P., "Dead Cities in the American West", *Landscape*, Winter, Bd. 6, Nr. 2, 1956-57
70. Shipton, Eric Earle, *The Mount Everest Reconnaissance Expedition*, London, Hodder and Stoughton, 1952
71. de Silva, H. R., "A Case of a Boy Possessing an Automatic Directional Orientation", *Science*, Bd.73, Nr. 1893, April 10, 193 1, S.393-394
72. Spencer, Baldwin, und Gillen, F. J., *The Native Tribes of Central Australia*, London, Macmillan, 1899
73. Stefansson, Vihljalmur, "The Stefansson-Anderson Arctic Expedition of the American Museum: Preliminary Ethnological Report", *Anthropological Papers of the American Museum of Natural History*, Bd. XIV, Teill, New York City, 1914
74. Stem, Paul, "On the Problem of Artistic Form", *Logos*, Bd. V, 1914-15, S. 165-172
75. Strehlow, Carl, *Die Aranda- und Loritza-Stämme in Zentral Australien*, Frankfurt am Main, J. Baer, 1907-20
76. Trowbridge, C. C., "On Fundamental Methods of Orientation and Imaginary Maps", *Science*, Bd.38, Nr.990, Dez.9, 1913, S.888-897
77. Twain, Mark, *Life on the Mississippi*, New York, Harper, 19 17
78. Waddell, L. Austine, *The Buddhism of Tibet or Lamaism*, London, W. H. Allen, 1895
79. Whitehead, Alfred North, *Symbolism and Its Meaning and Effect*, New York, Macmillan, 1958
80. Winfield, Gerald F., *China: The Land and the People*, New York, Wm. Sloane Association, 1948
81. Witkin H. A., "Orientation in Space", *Research Reviews*, Office of Naval Research, Dezember 1949
82. Wohl, R. Richard, und Strauss, Anselm L., "Symbolic Representation and the Urban Milieu", *American Journal of Sociology*, Bd. LXIII, Nr.5, März 1958, S.523-532
83. Yung, Emile, "Le Sens de la Direction", *Echo des Alpes*, Nr.4, 1918, S. 110